

megfelelő mondanivalót, és ráhangolódtak a befejezésben kifejezett állásfoglalásra, erkölcsi érzelmre.

Ha a sorrend volt helytelet, pl. a Takarítani segítettem c. közösen megalkotott fogalmazásban, jót nevertünk az így létrejött visszas helyzeteken, és sürgősen helyreigazítottuk a rendetlenkedő mondatokat. Így jutottunk el a gondolatok helyes sorrendbe állításához, az időrend problémájához. Felhasználtuk a diafilmeket is. Nem maradt el a hatása egy-egy, a film közepéről vagy végéről előrehozott filmkockának sem. Sok-sok ötlet keletkezett a befejező gondolat keresése közben.

Alaposan megvizsgáltuk a frázisként odadobott mondatokat. Felismerték, ezekből mennyire hiányzik az őszinteség. Azt is megvitattuk, milyen helyes, ha pl. a kellemesen eltöltött szünet lelkiismeretes munkára ösztönöz bennünket.

Írásbeli fogalmazásnál rögzítettük ezeket a gondolatokat, azután megvizsgáltuk, hogy az osztály miként oldotta meg a feladatot. Munkánkat összevetettük az eddig elért eredményekkel. Gyengébb tanuló jól sikerült munkájának együtt örvendztünk. Eközben mindig bőven adódott alkalom a helyes, a szocialista szemléletmód formálásához. A javításra, megbeszélésre, tájékoztatásra szánt órán megbeszéltük a legjellegzetesebb hibákat is.

KOVÁCS ALAJOS

általános iskolai igazgató, Szeged

A játék a nevelés szolgálatában

Az iskolában, a játszótéren, a napközi otthonban megfigyelt gyermekek két dologra hívják fel a figyelmet. Először, a tanulók nagy része nem tud játszani, mivel kevés játékot ismer. Másodsor, ez egyúttal arra is utal, hogy a pedagógusok nem ismerve a játék nagy nevelési jelentőségét, ennek következtében kevés játékot tanítanak.

A teljesség igénye nélkül, az előbb említett hiányosságok megszüntetése céljából a játék elméletéről, lélektani vonatkozásairól és a játék fajtáiról kívánok megemlékezni.

Szeretném, ha ezáltal a tudatosan játszó pedagógusok és az önfeledt vidámsággal játszó gyermekek számát növelhetnénk.

Minden egészséges gyermek szeret játszani. Azonban egyéniségüknek megfelelően egyik a kevés mozgással, a másik a sok mozgással járó játékot szereti, a harmadik magában, a következő, társakkal szeret játszani. Ezek alapján különböző játszótípusú gyermekekről beszélhetünk.

A különböző jellegű játékok más-más nevelési eredményt biztosítanak. Ezért a különböző játszótípusú gyermekeket meg kell figyelni, kinél milyen készséget, jellemvonást kell kifejleszteni vagy erősíteni. Ismerve az egyes játékok speciális nevelő hatását, a gyermekek egyéniségéből hiányzó vonások kialakítását biztosító játékformákat és fajtákat kell összeválogatnunk. Ha egy gyermekközösség több tagjánál a közösség iránti közönyösséget tapasztaljuk, versenyszerű csapatjátékokat kell játszani. Ahol az aprólékos pontosságot, türelmet hiányoljuk, ott a szereléssel járó alkotó játékok kerüljenek előtérbe.

Hogy ezt a formáló erőt, eredményt biztosíthassuk, ismerni kell a játék szerepét, hatását a nevelésben.

A játékban a gyermekek egyéni sajátosságai nyilatkoznak meg, éppen ezért a játszó gyermekek megfigyelése a nevelés és megismerés szempontjából egyaránt fontos.

A játék természetes nevelőeszköz a gyermek fizikai, erkölcsi, érzelmi és értelmi fejlődésének irányítására. A gyermek sokoldalú fejlődését segíti elő. Fejleszti az ügyességét, erejét, állóképességét, gyorsaságát, találékonyságát, önállóságát, tetteirejt, kitartását, határozottságát stb.

A játék fontosságát a nevelésben már az ókori népek is felismerték. A görögöknél Sokrates, Platon, Aristoteles, a rómaiaknál Seneca és Quintiliánus alkalmazza elméleti pedagógiai

utasításaiban. A nyomdokaikon haladó Fröbelnek köszönhetjük, hogy a játék a gyermeknevelés tényezőjévé lett.

A játék értelmezésére, több elméletet állítottak fel. Már maga a játék fogalma is sok vitát és eltérő véleményt eredményezett. Egyik meghatározása: A játék olyan szabad tevékenység, amelyet önmagáért élvezünk. Ennél jóval többet mond egy másik megfogalmazás: A játék a tevékenységnek az a formája, amelyet szubjektíve pozitív emóciók jellemeznek, objektíve az ismereteknek és a készségnek elsajátítására szolgál, és nincs zárócelevés jellege.

Minden nép gyermekeinek bizonyos játékkészlete van, amely az egyetemes játékkincs szerves része. A játék indítója minden gyermekben — bármilyen nyelven beszéljen — ugyanaz, s a játék tevékenység is azonos lelki folyamatokkal jár.

A perzsiai Susában ásatások során i. e. 1100-ból négy keréken guruló deszkalapra szerelt kis mézskő állatok kerültek elő. A mai falovacskák elődei. Az ókori görög gyermekek, a mai gyerekekhez hasonlóan csörgővel, labdával, vesszőparipával játszottak. Kedves játékkuk a kockavetés volt. A mi gyermekeink ugyanazt kavicsal, tengeri szemekkel, gubaccsal játsszák. De ugyanezt játsszák az afrikai néger törzsek gyermekei is. A kislányok legkedvesebb játéka minden korban a babázás volt, amit a történelem előtti korból fennmaradt fa- és szövetbabák igazolnak.

Egyetemes jellemzője a gyermekeknek, hogy vonzódnak az állatjátékokhoz. A régi egyiptomi kisgyermek krokodilus alakocskával, a magyar gyermek lovacskákkal játszik.

Bizonyos nemzeti jellegű játékok is kialakulnak az életmódnak, bizonyos hagyományoknak, szokásoknak megfelelően. Gondoljunk csak a felszabadulás előtti gyermekekre, milyen szívesen lovagoltak karddal és huszárcsákóval hintalovukon.

A hagyományos játékkincset egyik gyermeknemzedék a másiktól veszi át. A játéktárgyak a korszellemnek megfelelően igen nagy változásnak vannak kitéve, viszont állandó jellegű játékmotívumok is vannak.

Közismert tény, hogy a gyermek, a bonyolult játékokban nem leli örömét. A drága játékok hamar sutba kerülnek. Az egyszerűbb játék hathatósabban foglalkoztatja a képzeletét, utánzó ösztönét. A kisgyermek minden kezeügyébe kerülő tárgyból játékot tud „fabrikálni”. Alátámasztja ezt Goethe is: „A gyermek mindenből, mindent tud csinálni.” Vonatkozik ez környezetének tárgyaira és nyelvi készleteire egyaránt. Bizonyítják ezt az ún. mondókás játékok, amelyek minden nép gyermekeinél fellelhetők.

A gyermekpszichológia a játékra jellemző ismertető jegyeket az alábbiakban foglalja össze:

1. A játék örömet okoz, mert kellemesnek találják és pozitív emóciók kísérik. A pozitív érzelmeket fejleszt: örömet, jókedvet. Altala a negatív érzelmeket lefaraghatjuk: dühösséget, haragot.

2. A tanulás szolgálatában áll. A gyermek ismeretekre tesz szert és kifejlődnek különböző készségei. Elősegíti a rendezett akarati mozgások keletkezését. A játék legkorábbi formájában kimutatható a tanuló, a gyakorló jelleg. „A játék a gyermek útja a világ megismerése felé, amelyben élnek és amelynek megváltoztatására hivatottak”, — mondta Gorkij.

Az értelmet nevelti: a játék felfogása, a szabályok bevétele a gyermek tudását növeli. A megfigyelőképességét, a gondolkodását, az emlékezetét erősíti.

3. A játéknak nincs zárócelevés jellege. A gyermeki játék többnyire nem meghatározott célú. Ez az egyik lényeges ismertetőjegy, amely a játékot a munkától megkülönbözteti.

Ez az idősebb gyermekek némely játékára nem érvényes. A fémépítő szekrényből darut készítő gyermeknek határozott célja van. A tevékenységének ezt a formáját alkotásnak nevezzük. Az alkotás a játékból a munkához való átmeneti forma.

A játék a kommunista erkölcs fontos nevelőeszköze is:

1. A szocialista erkölcsöt alakítja ki. Egy mindenkiért, mindnyájan egyért.

2. Új viszonyt alakít ki a társadalmi tulajdonhoz. Minden sportszer a tanulókat szolgálja, tehát azok óvása a közösség érdeke.

3. Újszerű fegyelemre nevel. Kölcsönös, önkéntes, tudatos alkalmazkodás társaihoz, a közösséghez.

A játék általános mozgásanyaga a futás-dobás mozgáselemeiből tevődik össze. Ezekből alakul ki minden, az egyszerű iskolajátékoktól a bonyolult sportjátékokig.

A játékfajták csoportosítására többféle szempontból kerülhet sor. Legalkalmasabbnak és legkorszerűbbnek látszik a Bély—Janisch-féle összeállítás:

1. *Mozgás nélküli játékoknál* főleg értelmi funkciók adják a tartalmat. Ide soroljuk a társas- és szerencsejátékokat.

Társasjátékok a közösségi élet egyik megnyilatkozási formája. Döntők az értelmi funkciók. Ilyenek a sakk, malmozás, dupla vagy semmi stb. *A szerencsejátékok* eredményét főleg a véletlen határozza meg. Pl. A különböző kártyajátékok, a kocka, a rulett, a totó, a lottó stb.

2. A másik nagyobb játékcsoport a *mozgásos játékokból* tevődik össze. Tartalmukat döntő mértékben a mozgások alkotják. Több alcsoportra oszthatók.

a) *Ösztönös játékok.* Végrehajtásuk nem célirányultsággal történik. Ilyenek a már említett funkciósjátékok az első életév végéig.

b) *A tudatos játékok.* Ezeknél a konkrét játékcél elérése érdekében mozgásos tevékenység történik. Igen sok alcsoportja van:

Alkotó játékok. A kisgyermek utánzó és alkotó megnyilatkozásai. Jelentős szerepe van a képzeletnek. Fikciós játékoknak is nevezhetjük.

Mondókás és énekes játékok. A gyermekek egymástól tanulják el, de maguk is találhatnak ki ilyeneket. Leginkább az érzékszervek és alapvető készségek fejlődését segítik elő. Ide tartoznak a golyókkal, kockákkal, mesével, mondókaival, énekekkel stb. kapcsolatos tevékenység.

Sportjátékok. A nemzetközi szabályokkal rendelkező páros és csapatjátékok. Legfontosabbak a *kézi-, kosár-, röplabda játékok és a labdarúgás.*

Testnevelési játékok. A testnevelés és sportoktatás különböző területein alkalmazzuk: iskolában, katonaságnál, üzemekben stb. Ez megint több alcsoportra oszlik:

Tantermi játékok. Kényszerhelyzetből alakultak ki. Kis mozgással, inkább erőfelfejtéssel és értelmi funkciókkal járnak.

A tornatermi és szabadtéri játékok. A játékok legnagyobb csoportja. Nagyobb, összetett mozgással játszhatók.

Labda nélküli játékok. Ide tartoznak a futó-, fogó- sor-, váltó és küzdő játékok. Mivel párok és csapatok játsszák, a versenyszellem és a közösségi erkölcsi vonások kialakítása a fő értékük.

Labdajátékok. Küzdelemmel járnak. Pszichofiziológiai felkészültségükkel testi és szellemi vonalon fejlesztenek. Készségeket alakítanak, képességeket növelnek. Tartalmi értékük igen nagy. Alcsoportjai a *labda-versenyjátékok*, a *labdamérkőzések*, a *könnyített sportjátékok.*

A játékok megválasztásánál először az adott közösségben vagy egyes gyermekekben kialakítandó készség, jellemvonás meghatározása a fontos. Utána a játékok tartalmi hatását figyelembe véve, magát a játékmódot választhatjuk ki.

A nevelő kísérje figyelemmel a gyermekek játékát, de tevékenysége főleg csak abból álljon, hogy a játék számára a legkedvezőbb viszonyokat hozza létre: mert a túlságos aktív beavatkozás könnyen veszélyezteti a játék szabadságjellegét. Ez esetben pedig a gyermekek játékkedve eltűnik.

Maguk a játékszerek mozdítsák elő a gyermek spontán tevékenységét és táplálják leleményességét. A játéktárgy legyen egyszerű, a már említett okok miatt. Ne legyen egyszerre sok, mert a benyomások sűrű váltakozása a figyelmet megosztja, és a gyermek kapkodó, felületes lesz.

Mind ezek figyelembevételével sikerrel teszünk eleget Montessori felhívásának, hogy az iskola aknázza ki a játék nevelő értékét.

IRODALOM:

Tanterv és Utasítás, 1952.

Tanterv és Utasítás, 1962.

Testnevelési gyakorlatok. Tanfolyamok részére.

Testnevelési elméleti ismeretek. Tanfolyamok részére.

Bély Miklós: Törnaelmélet. Kézirat.

Bély Miklós: A testnevelés elméleti ismeretei.

Bély M.—Janisch Gy.: Testnevelési játékok. Kézirat.

Az elemi népoktatás Enciklopédiája.

Novikov: A szovjet testnevelés alapjai.

Kairov—Goncsarov—Jeszipov—Zankov: Pedagógia.

Torna alapismeretek oktatók és segédoktatók számára.

Vezérfonal a testnevelés és sport kérdéseinek tanulmányozásához.

Krjacskó: Hogyan sportolnak a Szovjetunióban.

Dr. G. Clauss—Dr. H. Hiebsch: Gyermekekpszichológia.